

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Čínština z hlediska typologického

Chinese language from the view of typology

OLOMOUC 2011

Marie Haisová

Vedoucí práce: Mgr. David Uher, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2010/2011

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Česká filologie - Čínská filologie (ČF-ČI)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
HAISOVÁ Marie	Drslavice 117, Drslavice	F05639

TÉMA ČESKY:

Čínština z hlediska typologického

NÁZEV ANGLICKY:

Chinese language from the view of typology

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. David Uher, Dr. - ASH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Upřesnění a rozbor pojmu typologie.

Vymezení jednotlivých typů jazyků, zejména podle Skaličkových studií.

Zařazení čínštiny do jazykových typů a bližší pohled na čínský jazyk z hlediska typologického.

Srovnání různých pohledů dalších lingvistů na tuto problematiku.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

SKALIČKA, Vladimír. Souborné dílo I. díl (1931-1950). Praha: Karolinum, 2004.

SKALIČKA, Vladimír. Souborné dílo II. díl (1951-1963). Praha: Karolinum, 2004.

SKALIČKA, Vladimír. Souborné dílo III. díl (1964-1994). Praha: Karolinum, 2006.

ČERNÝ, Jiří. Úvod do studia jazyka. Olomouc: Rubico, 1998.

ERHART, Adolf. Základy jazykovědy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1990.

KLÉGR, Aleš, ZIMA, Petr a kol. Světem jazyků. Praha: Albatros, 1989.

LUTSCHÜTZKY, Hans Christian. Uvedení do typologie jazyků. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2003.

KRUPA, Viktor, GENZOR, Jozef, DROZDÍK, Ladislav. Jazyky sveta. Bratislava: Obzor, 1983.

VOCHALA, Jaromír, HRDLIČKOVÁ, Věna. Úvod do studia sinologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1958.

ŠVARNÝ, Oldřich a kol. Hovorová čínština v příkladech III. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998.

SKÁCEL, Josef, ŠVARNÝ, Oldřich, ZIMA, Petr. Rok 2000: Jazyk jako most i propast. Praha: Mladá fronta, 1982.

ABC

Podpis studenta:

Marie Haisová

Datum: 24.2.2011

Podpis vedoucího práce:

David Uher

Datum: 25.5.2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

Olomouc, 20. 6. 2011

.....

Anotace

Tato práce se zabývá jazykovou typologií a typy nacházejícími se v čínštině.

Cílem první části práce je obsáhnout stěžejní názory a pohledy jazykovědců na problematiku typologie. V práci je shrnut vývoj typologie a jsou přiblížena různá pojetí typologie. Blíže jsou zpracovány názory našeho nejvýznamnějšího typologa Vladimíra Skaličky. Popis jazykových typů vychází právě z pojetí Skaličkova.

Hlavním cílem práce je poukázat na různé jazykové typy vyskytující se v čínštině. Této problematice je věnována druhá část práce. Účelem tedy není co nejpodrobněji popsat čínskou gramatiku či lexikologii, avšak na základě jazykových jevů existujících v čínštině přiblížit různé typy vyskytující se v tomto jazyce a poukázat, že jazyk není možné charakterizovat jako představitele jediného typu.

Klíčová slova: typologie – typ – Vladimír Skalička – aglutinace – flexe – izolace – polysynteze – introflexe – čínština

Ediční poznámka

Pro přepis čínských pojmů jsem zvolila pinyin, oficiální transkripci Čínské lidové republiky. Tóny v čínském přepisu jsou zaznačeny jen v případech, kde to bylo nutné, tedy v částech zabývajících se tóny v čínštině.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr.
Davidu Uhrovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a vedení práce

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Materiály a metody	10
3. Uvedení do problematiky typologie.....	11
3.1. Upřesnění pojmu typologie	11
3.2. Upřesnění pojmu typ	12
4. Typologie	14
4.1. Jednotlivá pojetí typologie	14
4.2. Vývoj typologie	15
4.2.1. Typologové 19. století	16
4.2.2. Typologové 20. století	18
4.3. Typologie Skaličkova.....	21
4.3.1. Kritika Skaličkovy typologie	23
4.4. Typologie Černého	24
4.5. Typologie Erhartova.....	25
5. Typ	27
5.1. Aglutinační typ	27
5.2. Flexivní typ.....	28
5.3. Izolační typ	29
5.4. Polysyntetický typ	30
5.5. Introflexivní typ.....	30
6. Typy v čínštině.....	32
6.1. Slabika	34
6.2. Slovo.....	35
6.3. Forma a funkce	36
6.4. Klasifikace	37
6.4.1. Slovní druhy.....	38
6.4.1.1. Podstatná jména	38
6.4.1.2. Adjektiva	40
6.4.1.3. Zájmena.....	41

6.4.1.4. Číslovky	42
6.4.1.5. Slovesa	42
6.4.1.6. Příslovce	43
6.4. Věta a souvětí	44
7. Závěr	46
8. Resumé	47
9. Seznam literatury	48

1. ÚVOD

Tématu typologie jsou věnovány mnohé publikace a články. Jazyková typologie není metodicky jednotným vědeckým oborem. Jedná se spíše o různorodé hypotézy. V této práci se pokusím obsáhnout celistvěji stěžejní názory a pohledy na danou problematiku různých typologů a jazykovědců.

Nejobsáhleji se u nás typologií zabýval Vladimír Skalička. Proto budu v této práci vycházet především z jeho pojetí typologie a vymezení pěti jazykových typů. Příspěvky Skaličky týkající se nejen typologie jsou shrnuty v díle *Vladimír Skalička - souborné dílo*, které se mi stalo hlavním zdrojem informací při zpracování tématu práce.

Úvodní kapitoly budou věnovány typologii obecně a otázce předmětu zkoumání typologie. V první části vlastní práce shrnu vývoj typologie a přiblížím různé pohledy jazykovědců na problematiku typologie. Dále upřesním pojem typ a přiblížím Skaličkovu charakteristiku jazykových typů. Ve dvou zvláštních podkapitolách se budu blíže věnovat pojetí typologie dalších významných českých jazykovědců, a to Jiřího Černého a Adolfa Erharta.

Druhá část vlastní práce pojednává o typologii čínského jazyka. Shrnu základní rysy čínské gramatiky a poukážu na různé typy vyskytující se v čínštině. Pokusím se ozřejmit, že čínštinu není možné charakterizovat jako představitele jediného typu, avšak je zapotřebí popisovat ji takovým způsobem, že se určí jak dominující, tak i jiné typy, které v jazyce existují zároveň.

2. MATERIÁLY A METODY

Většina jazykovědců se typologií zabývá pouze okrajově. Naším nejvýznamnějším typologem byl Vladimír Skalička, z jehož článků jsem čerpala především. Dalšími zdroji pro mou práci byly knihy věnující se popisu světových jazyků, sinologické studie a jiné obecné lingvistické učebnice.

Po shromáždění a prostudování všech literatur jsem provedla jejich vyhodnocení a zpracování v souvislostech vhodných pro potřeby mé práce.

V prvních kapitolách týkajících se obecně typologie jsem čerpala z různých článků Skaličky shrnutých v publikaci *Vladimír Skalička – souborné dílo*.

V části věnované vývoji typologie jsem nejvíce využila knihu Hanse Christiana Lutschützského *Uvedení do typologie jazyků*.

Pro přiblížení Skaličkovy typologie a jednotlivých typů byl nejpřínosnější článek *Pražská lingvistická typologie* Skaličky a Petra Sgalla.

Popis pojetí typologie Jiřího Černého a Adolfa Erharta jsem provedla podle jejich učebnic *Úvod do studia jazyka* a *Základy jazykovědy*.

Při psaní kapitoly věnující se typologii čínštiny jsem čerpala především ze Skaličkova článku *O typologii mluvené čínštiny*.

3. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY TYPOLOGIE

3.1. Upřesnění pojmu typologie

Typologie vznikla na počátku 19. st., kdy se filologové snažili utřídit mnohotvárný jazykový materiál, shromážděný minulými staletími. Tehdy se vyvíjelo souběžně dvojí dělení: genealogické, které se více rozvíjelo po celé 19. a 20. st., a typologické, po jehož počátečním rozmachu nastal útlum.¹

Vyvstává otázka, co se vlastně pod pojmem typologie rozumí. Ani typologům samotným není vždy jasné, co je třeba do typologie počítat a co ne. V různých školách se chápe typologie různě, a proto se do ní zahrnuje látky někdy více, někdy méně.² O typologii se mluví nejen v morfologii, syntaxi, hláskosloví a lexikologii, ale také ve stylistice a sémiologii, dokonce i mimo lingvistiku, například v antropologii a psychologii. Předměty, o kterých typologie pojednává, jsou často značně odlišné.³ Nejdůležitějším úkolem typologie je podle Vladimíra Skaličky srovnávání již existujících jazyků a také jazyků, jejichž reálnou existenci lze předpokládat nebo naopak lze shledat velmi málo pravděpodobnou.⁴

Skaličkova typologie jazyků patří k nejcennějším výsledkům klasické pražské školy funkčně-strukturní lingvistiky. Typologii definuje jako „nauku o rozdílné gramatické stavbě jazyků. Typologie tedy vychází ze skutečnosti, že jednotlivé jazyky mají různou gramatiku. Rozlišností je v jazyce velké množství a typologie je chce sestavit v systém. Typologie dále staví na poučce, že všechno v jazyce existuje ve vztahu ke všemu ostatnímu. Jednotlivá fakta jsou vázána na sebe. Souhrn pravidel se poté nazývá typ.“⁵

---

¹ Srov. SKALIČKA, V. Typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0549-X, s. 262.

² Srov. SKALIČKA, V. O současném stavu typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4, s. 635.

³ Srov. SKALIČKA, V. Slovní zásoba a typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8, s. 954.

⁴ Srov. SKALIČKA, V. K otázce typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 979.

⁵ SKALIČKA, V. Typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 262.

Termín typologie jazyků se tedy užívá k označení různých pojmů. Je nutné rozlišovat typologii v užším významu a širším významu. Na jedné straně (v užším, vlastním významu) jde o nauku o typech jazyků; v jiném významu se o typologii mluví ve smyslu nauky o jazykových univerzáliích, tj. o jevech (prvcích, vlastnostech) společných všem přirozeným jazykům, a kromě toho se termínu typologie užívá i ve smyslu ještě volnějším, pro synchronní porovnávání nebo konfrontační studium jazyků bez ohledu na jejich příbuznost či nepříbuznost. Mluvíme-li o typologii v užším smyslu slova, je nutné zastavit se u pojmu typ jazyka.

3.2. Upřesnění pojmu typ

Skalička chápe typ jazyka jako ideální extrém (konstrukt) tvořený navzájem si příznivými vlastnostmi, který není v plné míře uskutečněn v žádném jazyce. Z toho vyplývá, že se v jednotlivých jazycích vždycky kombinují vlastnosti různých typů.

Tato charakteristika typu dobře vystihuje i přístup mnoha dalších typologů, např. Georga von der Gabelentz, Fincka, Sapira, Ramata a dalších, ale také předchůdců typologie, ke kterým patřili zejména F. Schlegel, W. von Humboldt a H. Steinthal.

Existují i jiné přístupy k pojmu typ jazyka, např. chápání typu jako charakteristiky daného jazyka, ze které by se žádná jeho vlastnost nevymykala. Jazykovědci však během vývoje typologie postupně opouštějí od chápání typů jako neměnných kategorií určených psychologii národů a přechází k analýze kombinací typologických vlastností jazyků z hlediska synchronního i diachronního.

Samo pojetí typu jako extrémní kombinace příbuzných vlastností umožňuje různá východiska pro specifikaci takových kombinací, a tedy typů. Je možné mluvit o různých typologiích v tom smyslu, že se typologicky důležité vlastnosti spatřují v různých oblastech jazykového extrému, že se zpracovávají různé soubory vlastností.

Vycházejí z předpokladu, že některé vlastnosti jsou si příznivé navzájem, vytvořil Skalička teorii svých pěti typů, které jsou blíže charakterizovány v kapitole Typ.

4. TYPOLOGIE

4.1. Jednotlivá pojetí typologie

Jak bylo již zmíněno, typologie byla v průběhu 19. století do značné míry zatlačena historickosrovnávací jazykovědou. Typologii bylo například vytýkáno, že říká velmi málo o jazyce, je nehistorická, F. Trávníček dále konstatoval souvislost typologie s idealistickou filozofií, popř. idealističnost typologie vůbec.⁶

Vyskytovaly se otázky, jestli typologické rozdíly jazyků nějak souvisí s jinými rozdíly, např. psychiky nebo historického vývoje. Především je to otázka souvislostí typologických rozdílů s genetickými vztahy jazyků.⁷

Dále se hledaly určité spojitosti mezi typologií a psychikou. „Kořeny tohoto nazírání je třeba vidět v počátcích typologie, u W. v. Humboldta. Humboldt považuje jazyk za projev lidského ducha, a tak různé typy jazykové za projevy ducha různě utvářeného. V nové době se tyto názory opouštějí.“⁸

J. v. Ginneken vykládal typologické rozdíly faktory antropologickými.⁹

Souvislosti se také hledaly mezi typologií a historickým vývojem jazyka a národa. Nejznámějším se v tomto směru stal pokus N. J. Marra a jeho školy. Ti tvrdili, že útvar jazyka je ukazatelem, jak daleko jazyk a jím mluvící kolektiv dospěl. Často se objevuje názor, že analytičnost (izolace) dokládá větší pokročilost jazyka.¹⁰

Všechny tyto pokusy Skalička odsuzuje jako předčasné. Podobnosti a rozdíly jazykových jevů se zatím nepodařilo uvést ve větší míře do souvislosti s jevy jiného druhu. Skalička netvrdí, že tyto souvislosti vůbec nejsou, avšak že jsou zatím neznámé.¹¹

---

⁶ Srov. SKALIČKA, V. O současném stavu typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*, s. 636.

⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 637.

⁸ *Tamtéž*, s. 637.

⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 637.

¹⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 637.

¹¹ Srov. *Tamtéž*, s. 639.

4.2. Vývoj typologie

V průběhu 19. a 20. století vznikaly typologie lišící se především v množství typů nacházených v jazycích, tedy v souborech specifických, které se běžně sdružují do celků. Někteří jazykovědci spatřovali v různých jazycích čisté typy, zatímco ostatní je považovali za kombinace typů. První pohled vede k jazykové klasifikaci. Rozdíly mezi jazyky však nejsou podle Skaličky vůbec ostré, což dokládá tím, že vývoj jazyků neprobíhá nenadálou revolucí, ale řetězením proměn jednotlivých detailů.¹²

Podle Skaličky trpěla často lingvistická typologie 19. století některými nepodloženými předpoklady. Jako hlavní uvádí následující tři.¹³

1. Místo detailního analytického studia jazykových skutečností, jejich frekvence a jejich vzájemných statistických či pravděpodobnostních vztahů se věnovala impresionistickému hodnocení toho, co je v určitém jazyce běžné nebo nejběžnější.
2. Typ jazyka spojovala s určitými rysy národního charakteru. Některé jazykové typy se považovaly za principiálně vyšší, lépe naplňující účel jazyka a komunikace než typy jiné.
3. Otázka přechodu od jednoho typu k druhému se buď neřešila, nebo se v takové proměně jazykového typu spatřoval přechod od nižšího stadia ke stadiu vyššímu v duchu pokroku a vývoje lidského rodu.

Od poloviny 19. století se postupně měnilo chápání jazykových typů jako strnulých kategorií spjatých s psychologií národů k analýze vzájemných souvislostí typologicky různých vlastností v rámci jednoho jazyka. Předpoklad, že některé typy jsou dokonalejší než jiné, nahradilo zkoumání typologicky významných rysů.¹⁴

V následujících dvou podkapitolách jsou přiblíženy podstatné postupy a směry typologického bádání 19. a 20. století.

---

¹² Srov. SKALIČKA, V. O polysyntetických jazycích. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*, s. 584.

¹³ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1266.

¹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 1266.

4.2.1. Typologové 19. století

První úvahy o typologii jazyků prezentovali např. bratři Schlegelové a Wilhelm von Humboldt.¹⁵

Friedrich Schlegel zavedl rozlišení jazyků skrze afixy a jazyků skrze flexi, kterého se chopil jeho bratr August Wilhelm Schlegel¹⁶ a rozšířil je na dva hlavní a čtyři dílčí typy:

1. neorganické jazyky
  - 1.1. bez gramatické struktury (čínština)
  - 1.2. s afixy (americké jazyky)
2. organické jazyky
  - 2.1. se syntetickou flexí (řečtina, latina)
  - 2.2. s analytickou flexí (románské jazyky)

Wilhelm von Humboldt¹⁷ poprvé uvedl čtyři jazykové typy a stanovil terminologii: izolující, flexivní, aglutinační a inkorporující. Tím Humboldt ovlivnil další bádání.

První badatel, který jazykovou typologii učinil středem svého lingvistického zájmu, byl Heymann Steintal.¹⁸ Steintalova typologie je první, která užívá možnost vícestupňového členění:

1. beztvare jazyky:
  - 1.1. souřazující (barmština, thajština)
  - 1.2. obměňující:
    - 1.2.1. reduplikační a prefixační (polynéské jazyky)
    - 1.2.2. sufixační (uralské a altajské jazyky)
    - 1.2.3. inkorporační (americké jazyky)

---

¹⁵ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2003. ISBN 80-7308-054-0, s. 15.

¹⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 16.

¹⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 17.

¹⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 20.

2. tvarové jazyky:

2.1. souřazující (čínština)

2.2. obměňující:

2.2.1. volné navázání gramatických prvků (staroegyptština)

2.2.2. vnitřní proměna kořene (semitské jazyky)

2.2.3. vlastní sufixy (indoevropské jazyky)

Primární rozlišení beztvarých jazyků a tvarových jazyků je pokusem o zahrnutí sémantických kritérií: dichotomii látky a tvaru odpovídá naše moderní rozlišení lexikálního a gramatického významu.¹⁹

Z dalších typologů 19. století alespoň jmenovitě uvedeme: Franz Misteli, Wilhelm Wundt, Hans Georg Conon von der Gabelentz, Hans Conon von der Gabelentz.

Franz Nikolaus Finck²⁰ představuje osm jazykových typů, jejich názvy jsou částečně převzaty od Steindhala a Misteliho:

1. izolující:

1.1. izolující kořen (čínština)

1.2. izolující kmen (polynéské jazyky)

2. aglutinační:

2.1. podřazující (turkické jazyky)

2.2. souřazující (bantuské jazyky)

2.3. inkorporační (eskymácké jazyky)

3. flexivní:

3.1. kořenová flexe (semitské jazyky)

3.2. kmenové jazyky (indoevropské jazyky)

3.3. skupinová flexe (gruzínština)

---

¹⁹ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 21.

²⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 28.

4.2.2. Typologové 20. století

Ernst Lewy,²¹ Finckův žák, se pokusil spojit jazykovou typologii finckovského ražení s geografickým členěním jazykového prostoru. Pro tento účel rozdělil Evropu do pěti areálně-typologických oblastí:

1. flexivně izolující atlantická oblast (baskičtina, španělština, francouzština, italština, irština, angličtina, švédština)
2. centrální oblast se slovní flexí (němčina, maďarština)
3. demonstrativní balkánská oblast (rumunština, albánština, řečtina)
4. podřazující východní oblast s kmenovou flexí (lotyština, ruština, finština, mordvinština, řeremiština)
5. podřazující arktická oblast (něnečtina)

Celkem je samozřejmě v evropském areálu více než zmíněných 18 jazyků, Lewy se ale spokojuje s uvedením těch, které se mu pro jeho typologii zdají reprezentativní. Všechny evropské jazyky lze dle jeho názoru počítat mezi flexivní, proto považoval za nutné tento typ diferencovat podrobněji než Finck. Rozhoduje se mezi flexí kmene, kde koncovka obsahuje informace o jeho třídě a mezi typem flexe slova, kde tomu tak není. Proti tomu staví flexivně izolující postup tam, kde jsou gramatická určení vyjadřována zvláštními jednotkami. Začlenění všech balkánských jazyků do kategorie demonstrativního typu je zdůvodňováno silným rozvojem členu a deixe.²²

Toto Lewyho členění podrobil Lutschützky kritice, ve které konstatuje, že „areální typologie neexistuje. Existuje jen areální lingvistika, která si vedle jazykově-typologických metod pomáhá také metodami geografickými, kulturně-historickými, sociologickými a jinými.“²³ Podle Lutschützkyho „tento Lewyho postup vedl do metodické slepé uličky a přichystal tak konec evropské tradice jazykové typologie, před kterým ji neuchránilo ani úsilí Skaličkov.“²⁴

---

²¹ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 30.

²² Srov. *Tamtéž*, s. 31.

²³ *Tamtéž*, s. 31.

²⁴ *Tamtéž*, s. 31.

Nejkomplexnější schéma, které kdy bylo pro typologickou klasifikaci jazyků navrženo, vyvinul podle Lutschützského či Krupy Edward Louis Sapir.²⁵ Sapirův typologický model spočívá v kombinaci tří nezávislých dimenzí, které jsou navíc vnitřně typologicky organizovány. Jedná se o hledisko typů vyjadřovaných pojmem, hledisko techniky a hledisko stupně syntetizmu. Z prvního hlediska rozlišuje:²⁶

1. konkrétní pojmy: kořenové pojmy pro objekty, vlastnosti, akce a stavy, které samy o sobě nevykazují žádný vztah k jiným součástem výrazu, např. kámen, pes, černý, vrhnout
2. čisté vztahové pojmy: abstraktní pojmy, které vytvářejí vztahy mezi konkrétními pojmy, např. subjekt, objekt nebo posesiv, jako v případě *–í* v *ps–í hlava*
3. odvozovací pojmy: abstraktní pojmy, které konkrétním dávají jiný význam, např. kvalita, jako v případě *–ný* v *kamen–ný*, adeptiv, jako v případě *–it* v *zár–it* nebo deminutiv, jako v případě *–ánek* v *pejs–ánek*
4. konkrétní vztahové pojmy: často jazykově specifická směs 2. a 3. typu. Tyto pojmy modifikují formulaci jiných pojmů syntagmatu, např. genus, jako v případě *ty* a *–y* v syntagmatu *ty fen–y*, *ker–é vrhl–y svá mlád'ata ve své boudě*

Každý jazyk musí disponovat pojmy prvního typu, protože by jinak neměl nic, co by mohl vyjadřovat. Rovněž přítomnost pojmů druhého typu je nutná, protože bez nich by jazyk sice mohl provést pojmenování, ale nemohl by vytvořit žádné výpovědi. Pojmy třetího typu by byly postradatelné, ovšem slouží odlehčení inventáře pojmů prvního typu. Proto téměř všechny jazyky užívají sémantický prostředek derivace. Nejméně závazná je přítomnost pojmů čtvrtého typu.

Ze zkřížení kritéria četnost odvozovacích pojmů a kritéria četnost konkrétních vztahových pojmů jsou odvozeny tyto čtyři typy:

1. čisté vztahové jazyky (syntaktické funkce jako podmět jsou vyjádřeny bez příměsi konkrétních pojmů jako číslo)

---

²⁵ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 35. Srov. KRUPA, V. – GENZOR, J. – DROZDÍK, L. *Jazyky světa*. Bratislava: Obzor, 1983, s. 32.

²⁶ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 35.

- 1.1. jednoduché (málo derivace: např. čínština, vietnamština)
- 1.2. komplexní (hodně derivace: např. polynéské jazyky, turečtina)
2. smíšené vztahové jazyky (syntaktické funkce jako podmět jsou vyjádřeny s příměsí konkrétních pojmů jako číslo)
  - 2.1. jednoduché (málo derivace: např. francouzština)
  - 2.2. komplexní (hodně derivace: např. angličtina, latina, řečtina)

Podle techniky spojování rozlišuje Sapir jazyky izolující, ve kterých se slova skládají vždy jen z jednoho morfému, aglutinující, ve kterých se vyskytující slova skládající se z více morfémů, jejich hranice uvnitř slova jsou však zřetelné, splyvavé jazyky (fúze), ve kterých se hranice mezi morfémy uvnitř slova stávají neurčitými, jazyky symbolické, ve kterých se různé významy (především gramatické a derivační) vyjadřují střídáním samohlásek uvnitř slov.

Podle stupně syntetičnosti Sapir rozlišuje analytické jazyky, syntetické jazyky a polysyntetické jazyky. Zde jsou přechody velmi plynulé, neboť se jedná o jediný parametr, který matematicky vychází jako kvocient počtu morfémů, z nichž se skládá slovo.

Typologické spektrum všech jazyků světa vychází dle Sapira ze současného užití těchto tří dimenzí s jejich jednotlivými projevy.

Sapirova typologická koncepcí sice nikdo přímo nepřevzal, ale jeho působení uvedlo do pohybu nejrůznější vývojové tendence.²⁷

Skalička popisuje Sapirův výklad jako analytický rozbor vlastností, jež lze pokládat za typologicky relevantní. Sapir však, ačkoli jednotlivé jazykové systémy považuje za kombinace takových vlastností, ponechává vzájemné vazby těchto vlastností stranou. V kontextu pražské školy ukázal Jakobson, že je možno zkoumat takové vztahy mezi různými jevy a že lze formulovat univerzální zákony ve formě implikací: existuje-li v daném jazyce jev A, existuje v něm rovněž jev B. Některými otázkami, jež mají pro typologii zásadní důležitost, se zabýval i Mathesius, když podal přehled vývoje typologické lingvistiky a lingvistické

---

²⁷ Srov. LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 40.

charakteristiky. Mathesius ukázal, jak podstatné je pohlížet na jazyk jako na pružný systém.²⁸

4.3. Typologie Skaličkova

Empirických zjištění morfologické typologie 19. století, závěrů Finckových a Sapiroových a názorů Jakobsonových a Mathesiových využil Skalička ke zpřesňující definici pojmu typ jazyka jakožto extrému, v němž jsou nejplněji rozvinuty vzájemně příznivé vlastnosti.²⁹ Srovnávacím rozbořením maďarštiny, finštiny, turečtiny a češtiny dospěl Skalička k vymezení následujících čtyř typů, které chápal jako svazky jazykových vlastností, nikoli jako třídy jazyků:³⁰

1. Typ izolační
2. Typ flexivní
3. Typ polysyntetický
4. Typ aglutinační

Později byl vymezen ještě typ pátý introflexivní.

Skalička přinesl přehled typologicky významných vlastností dokumentovaný na jazycích různých typů. Ukázal, jak se jednotlivé typy projevují v různých částech morfologie a syntaxe jednotlivých jazyků a jak se vlastnosti různých typů v konkrétním jazyce kombinují. Skalička přinesl soupis a popisy jevů považovaných za charakteristické pro jednotlivé typy, tedy soupis a popisy vlastností náležejících do svazků, které tvoří jednotlivé jazykové typy.³¹

Skalička zdůrazňuje, že žádný jazyk není úplnou realizací jednoho typu, neboť takový extrém by se nedal užívat. Introflexivní typ např. nepokrývá celou oblast gramatiky, aglutinační typ nevytváří systém slovních druhů, polysyntetický typ by obsahoval soubor prvků, které by se navzájem nesnadno spojovaly. Ve

---

²⁸ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1267.

²⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 1267.

³⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 1268.

³¹ Srov. *Tamtéž*, s. 1268.

stavbě všech jazyků se tedy vlastnosti různých typů kombinují. Skalička zvažoval, zda do svého systému zařadit další dva jazykové typy – typ ergativní a typ aktivní. Došel však k závěru, že ergativní konstrukce se vždy kombinuje buď převážně s aglutinační, nebo převážně s flexivní stavbou jazyka a že ani u typu aktivního není zcela jasné, zda jeho vlastnosti zakládají svazek stejně významný, jako je tomu u typů ostatních.³²

Zmíněné svazky typologicky významných vlastností se v mnoha ohledech shodují s rysy, jež zdůrazňovaly starší typologické práce, zejména Finckovy. Vztahy mezi jednotlivými rysy jsou nicméně ve Skaličkově pojetí chápány zásadně jako vazby systémové, nazírané v rámci funkčně-strukturální pražské školy.³³

Skalička uvádí tři nezbytné předpoklady vytvoření typologie, popis faktů, jejich strukturalizaci a kvantifikaci. K tomu je však nezbytná čtvrtá operace, tj. určení vztahů mezi různorodými jevy. Tyto vztahy nejsou zcela identické. Skalička rozlišuje tři typy těchto vztahů:³⁴

a) Vztah nutnosti. Existuje-li A, pak existuje (nebo neexistuje) také B. Neexistuje-li gramatický rod, neexistuje shoda v rodě. Existuje-li trpný rod, existuje také rod činný.

b) Vztah pravděpodobnosti. Existuje-li A, pak pravděpodobně existuje (nebo neexistuje) i B. Čím více je např. v jazyce samohlásek, tím méně je souhlásek a naopak.

c) Třetím vztahem mezi jevy je vztah možnosti. Existuje-li A, existuje nebo neexistuje B. Existuje-li mužský a ženský rod, může existovat i rod střední. Existuje-li nominativ, genitiv a dativ, může existovat i vokativ.

Z hlediska kvantity je nejdůležitějším vztah pravděpodobnosti.

---

³² Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1271.

³³ Srov. *Tamtéž*, s. 1273.

³⁴ Srov. SKALIČKA, V. Typologie a gramatika. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 944.

4.3.1. Kritika Skaličkovy typologie

Lutschützky spatřuje nedostatky v tom, že „Skaličková typologie spočívá na pozorování určitých jazyků, které náhodou znal, které ale zdaleka nerespektují typologické spektrum jazyků světa jako celek. Takto podmíněná volnost při volbě příznaků se nejzřetelněji manifestuje v tom, že také fonologické vlastnosti, jako např. bohatství vokálů nebo konsonantů jsou bezprostředně vztažena k morfologickým a syntaktickým vlastnostem, což v tomto případě dokonce postrádá empirický základ.“³⁵

Trávníček podrobil kritice Skaličkovu knížku *Typ češtiny*. Trávníček především zamítá srovnávání nepříbuzných jazyků. Skalička však srovnávání nepříbuzných jazyků klade důležitou roli např. pro vybudování teorie překladu a teorie jazykového vyučování. Trávníček připouští, že typologie může sloužit jen k účelům praktickým, že může usnadnit učení. Skalička však namítá, že v žádném oboru neexistuje jedna správnost pro praxi a jedna pro teorii. Kritika nesmí vyžadovat odtrhování teorie od praxe.³⁶

Další Trávníčkovou výtkou je to, že typologie zkoumá jazyk beze vztahu k dějinám národa. Skalička takový závěr považuje za ukvapený, neboť stálý zřetel k národním dějinám není při gramatických výkladech něčím běžným, něčím, co dovedeme snadno dokázat a sledovat.³⁷

Dále vytýká Trávníček typologii, že je synchronní, to znamená, že pomíjí historii. V tomto bodě Skalička souhlasí, že pomíjet historii je jistě chyba, a že jazyk lze vědecky chápat jen na základě historického vývoje. Skalička při svém bádání vychází ze současného jazykového stavu a k dějinnému vývoji jazyka přihlíží v případě, že to přispívá k osvětlení stavu dnešního.³⁸

---

³⁵ LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*, s. 34.

³⁶ Srov. SKALIČKA, V. Ke kritice tzv. typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*, s. 542.

³⁷ Srov. SKALIČKA, V. Odpověď na kritiku typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*, s. 578.

³⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 582.

4.4. Typologie Černého

J. Černý pojednává ve své knize *Úvod do studia jazyka*³⁹ o typologické klasifikaci a popisuje ji jako třídění jazyků pouze na základě typů jejich gramatiky, zvláště pokud jde o stavbu a spojování morfémů.

Jako základní kritérium pro klasifikaci jazyků uvádí Černý dělení jazyků na ty, které používají afixy (v tomto případě jde o afixy v širším smyslu, protože zde zahrnuje nejen slovotvorné prefixy a sufixy, ale také gramatické koncovky), a na ty, u nichž afixy neexistují a slova v nich mají neměnnou podobu kořenů, nová pojmenování se mohou tvořit pouze jejich skládáním a gramatické vztahy se vyjadřují jednak pomocí slovosledu, jednak s využitím různých jiných prostředků (lexikální nebo i gramatický význam se u jinak stejných slov rozlišuje např. pomocí rozdílných tónů a intonace). Tento typ jazyka označuje Černý jako amorfní nebo izolační a kromě několika západoafrických jazyků k němu v čisté podobě přiřazuje klasickou čínštinu. Moderní čínštině přiřazuje i prvky typu aglutinačního.

Jazyky afixující dále Černý dělí na aglutinační a flexivní. Mezi oběma skupinami vidí zásadní rozdíl daný povahou afixů a způsobem jejich připojování k slovnímu základu (kořenu).

K jazykům aglutinačním řadí např. turečtinu. U jazyků této skupiny odpovídá každé kategorii jeden jediný afix a ke slovnímu základu se připojuje tolik afixů, kolik kategorií je třeba označit.

Naproti tomu u jazyků flexivních se jedna a táž kategorie označuje střídavě různými afixy, a naopak jeden a týž afix může označovat střídavě různé kategorie a u jednotlivých slovních základů většinou všechny najednou. Flexivní jazyky dále Černý dělí do tří skupin, a to na jazyky syntetické, analytické a polysyntetické.

Do typu syntetického zařazuje prajazyky indoevropské, klasické jazyky, jako je sanskrť, řečtina a latina (deklinace u jmen, konjugace u sloves), a pokud jde o moderní jazyky, řadí do této skupiny jazyky slovanské (skloňování, časování).

---

³⁹ Srov. ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-85839-24-5, s. 59-62.

Naproti tomu některé jazyky, jako např. angličtina nebo francouzština, řadí Černý v důsledku proběhách hláskových změn (zvláště redukce na konci slova) do typu analytického. Jako zásadní znak tohoto typu Černý uvádí označování gramatických kategorií zvláštními pomocnými slovy (volnými morfémy), protože původní koncovka byla zredukována do té míry, že už je přestala označovat.

Třetí skupinu jazyků flexivních tvoří jazyky polysyntetické, do této skupiny řadí Černý některé jazyky paleoasijské, indiánské a kavkazské. Syntéza se v tomto případě týká větších celků; tak např. k slovesu se mohou vázat afixy označující i zájmena a dokonce i substantiva; vznikne tak často velmi dlouhé slovo, které zahrnuje podmět, přísudek, přímý předmět, atd., a odpovídá tak celé rozvité větě.

Také Černý zdůrazňuje, že neexistují čisté typy jazyků, spíše platí, že v každém jazyce jeden typ převládá a další se vyskytují v menší míře. Typ jazyka tedy není něco stabilního či trvalého.

Význam typologické klasifikace vidí Černý v tom, že ukazuje, jaké rozdíly mohou být mezi jazyky, pokud jde o stavbu pojmenování (slov) a o označování slovotvorných a gramatických kategorií. Její praktický význam pak lze vidět zejména v tom, že nás připravuje na možné zásadní odlišnosti, s nimiž se můžeme setkat při studiu cizích jazyků.

4.5. Typologie Erhartova

Erhart se k otázce typologie vyslovuje ve své knize *Základy jazykovědy*.⁴⁰ Spojuje typologickou klasifikaci s jazykovědou synchronickou: „Jazyky se tu třídí na základě charakteristických vlastností jejich současné struktury.“⁴¹ Dodává, že při takovémto porovnávání jazyků není celková klasifikace na základě jejich současných vlastností dost dobře možná. Spíše než o typologické klasifikaci jazyků lze tedy podle Erharta mluvit o jejich typologii.

---

⁴⁰ Srov. ERHART, A. *Základy jazykovědy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24612-5, s. 163 – 168.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 163.

Typologií jazyků se Erhart zabývá v oblasti fonologie, morfologie a syntaxe. Z fonologického hlediska dělí jazyky na vokalické a konsonantické

V morfologické oblasti uvádí celou řadu typologických ukazatelů. Jedním z nich je fonémické složení morfů, a to především kořenů. Dále Erhart rozlišuje jazyky alternující, kde kořen podléhá alternaci, a jazyky nealternující, kde je kořen víceméně neměnný. Jako nejdůležitější z typologických ukazatelů tohoto druhu uvádí stupeň fonetického stmelení morfů ve slově – morfů lexikálních a gramatických. Především na těchto základech se podle Erharta zakládá rozlišování jazyků izolujících, aglutinačních a fúzních. V izolujících jazycích nedochází vůbec ke spojování lexikálních a gramatických morfů. V aglutinujících jazycích se lexikální morfy spojují s jedním nebo několika gramatickými morfy, toto spojení je však značně volné (morfematické švy jsou na první pohled patrné). Do této skupiny spadá podle Erharta většina jazyků. Ve fúzních jazycích morfy vytvářející slovo foneticky splývají, hranice mezi nimi jsou nezřetelné. Tuto skupinu dále dělí na jazyky flexivní, kde dochází především k fúzi (splynutí) afixů a jazyky introflexivní, kde fúzuje kořen s afixem. Mezi morfologickými ukazateli zaujímá důležité místo dále výskyt afixů a jejich poloha vzhledem ke kořenu.

Poslední skupinu typologických ukazatelů tvoří podle Erharta ukazatele syntaktické. Z hlediska syntaktického dělí Erhart jazyky na analytické, syntetické a polysyntetické. V analytických jazycích se syntaktické vztahy označují pomocnými slovy a slovosledem. V syntetických jazycích se syntaktické vztahy naproti tomu označují převážně pomocí afixů. V jazycích typu polysyntetického je základním syntaktickým prostředkem spojování lexikálních morfémů ve fonetické celky (slova). Jedno slovo polysyntetického jazyka může zastupovat mnohočlennou větu.

Erhart tedy předkládá, že pro mnohost a různorodost klasifikačních kritérií nelze stanovit univerzální typologické třídy.

5. TYP

Skaličkova typologická koncepce vychází z extrémů realizovaných zřídka nebo nikdy. Taková typologie nepracuje jen se skutečnými jazyky, nýbrž i s jazyky nerealizovanými, pravděpodobnými, nepravděpodobnými a nemožnými. Tato deduktivní typologie je dle Skaličky pro správné chápání jazyků nepostradatelná.⁴²

Typy k sobě vážou rozmanité vlastnosti. Skalička zkoumá rozdíly jazyků v oblastech morfolgie, syntaxe, tvoření slov a také fonologie.⁴³

Počet typů kolísá od zakladatele typologie Humboldta.⁴⁴ Skalička mluví nejčastěji o pěti typech:

5.1. Aglutinační typ

Aglutinační typ je uskutečněný ve vysoké míře např. v turečtině, maďarštině, finštině, gruzínštině, baskičtině, eskymáctině a rovněž v arménštině a dalších východních indoevropských jazycích. Tento typ popisuje Skalička jako svazek následujících vlastností:⁴⁵

a) Hojnost afixů připojovaných ke slovnímu základu; tak vzniká dlouhé slovo, které se skládá z kořene a více afixů. Afixy jsou funkčně často v zásadě ekvivalentní pomocným slovním druhům v jiných jazycích – vyjadřují např. osobu či adverbialní významy jinde vyjadřované předložkami a podřadicími spojkami. Aglutinační typ jakožto konstrukt nemá tedy žádná formální slova.

b) Aglutinační typ nezná rozlišení slovních druhů. To úzce souvisí s předcházejícím bodem, neboť veškeré početné afixy se připojují ke všem

---

⁴² Srov. SKALIČKA, V. Typologický konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 973.

⁴³ Srov. SKALIČKA, V. Typologie orientovaná na konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1202.

⁴⁴ Srov. SKALIČKA, V. Typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 262.

⁴⁵ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1268. Srov. SKALIČKA, V. Typologický konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 973.

slovním základům (tedy také osobní koncovky ke jménům, pádové koncovky ke slovesům apod.); lexikální jednotka tak může ve větě hrát jakoukoli syntaktickou roli.

c) Afixy se využívají také ve slootovorbě, což opět úzce souvisí s předcházejícími body; v extrémním případě by existoval jediný slovní základ a od něj by byla odvozena všechna slova.

d) Do aglutinačního svazku vlastností dále patří oslabení opozice mezi odvozovacími příponami a ohýbacími koncovkami. Obě třídy morfémů jsou tvořeny týmž způsobem, a tak nemohou být jasně rozlišeny. V konstruktu existují pouze afixy.

e) Bohatý repertoár afixů podmiňuje jejich fonologický tvar tak, že obvykle tvoří samostatnou slabiku. Ze sémantického hlediska se vyznačují nedostatkem synonymie a homonymie.

f) Existují-li afixy pro všechny výše uvedené funkce, nepřipouští aglutinační konstrukt afixy pro funkce tak nadbytečné, jako je gramatická shoda, což implikuje gramatikalizovaný (pevný) slovosled (kterým se vyjadřuje např. vazba mezi podstatným a přídavným jménem, mezi podmětem a určitým slovesem atd.).

g) Jestliže se nerozlišují slovní druhy, scházejí vedlejší věty.

5.2. Flexivní typ

Flexivní typ je známý z latiny a dalších starých indoevropských jazyků a z většiny slovanských jazyků. Tvoří svazek následujících vlastností:⁴⁶

a) Každé lexikální (autosémantické) slovo má jedinou gramatickou koncovku (a to v každém svém výskytu); to se netýká jen podstatných jmen a sloves, ale i jmen přídavných a (např. v češtině) číslovek.

---

⁴⁶ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1269. Srov. SKALIČKA, V. Typologický konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 976.

- b) Početné koncovky vyjadřují různé funkce slov a vytvářejí tak základ pro jejich klasifikaci; nerozlišují se jen slovní druhy, nýbrž i jejich podtřídy, například rody podstatného jména či přechodná a nepřechodná slovesa.
- c) Koncovky slouží rovněž odvozování slov.
- d) Jsou-li přítomny odvozovací přípony (ve skutečných jazycích, ne v konstruktu), pak se od ohýbacích koncovek zásadně odlišují. Do konstruktu flexivního typu patří ubývání odvozovacích přípon.
- e) Vzhledem k tomu, že slovo má jedinou koncovku, tato koncovka nemá nutně vlastní slabiku, může vyjadřovat více než jednu funkci a vykazuje vysokou míru synonymie a homonymie.
- f) S bohatým repertoárem koncovek (a zejména s existencí gramatické shody) souvisí volný slovosled.
- g) Jasně rozlišení slovních druhů je spjato s existencí četných druhů vedlejších vět.

5.3. Izolační typ

Někteří jazykovědci užívají termín analytický typ. Vyskytuje se např. v angličtině, francouzštině, havajštině:⁴⁷

- a) V izolačním typu scházejí afixy, zato tu existují jednoslabičná slova, a to jak lexikální (autosémantická), tak gramatická (pomocná, synsémantická).
- b) Vztah mezi lexikálními a gramatickými morfémy (slovy) je pravidelný, takže neexistuje prostor pro klasifikaci, zejména rozlišení slovních druhů; existuje konverze.
- c) Nepřítomnost afixů souvisí s hojným výskytem neodvozených, základních slov.
- d) Chybějí-li afixy, nemůže existovat opozice mezi nimi a morfologickými (funkčními) prostředky (koncovkami).
- e) Velký počet funkčních slov nedává prostor pro volný slovosled.

---

⁴⁷ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1270.

f) Postavení závislého slovesa je vyjádřeno pomocným slovem, spojkou, běžné tedy jsou vedlejší věty.

5.4. Polysyntetický typ

Polysyntetický typ se nachází v čínštině, vietnamštině, thajštině, jazyce ewe či joruba.⁴⁸

a) Některá lexikální slova se používají rovněž jako pomocná (např. v čínštině „dát“ = dativ, „řící“ = „že“), a žádné další gramatické prostředky už v morfologii obsaženy nejsou.

b) Nerozlišují se druhy slov.

c) Ve slovo tvorbě se využívá skládání slov.

d) Afixy ani koncovky se nevyskytují, a tak mezi nimi nemůže existovat opozice.

e) Fonologická podoba gramatických morfémů je stejná jako u lexikálních; existuje tedy u nich homonymie.

f) Nedostatek gramatických prostředků souvisí s gramatikalizovaným slovosledem.

g) Složeniny plní i funkce, které v jiných typech plní vedlejší věty.

5.5. Introflexivní typ

Introflexivní typ je poměrně silně rozvinut v semitských jazycích. Nikdy netvoří základ celé stavby daného jazyka, ale vždy se kombinuje se syntaxí jiného typu.⁴⁹

a) Morfém může být přerušen; jisté fonémy tvořící (lexikální) morfém mají (gramatické) významy, a existují rovněž infixy s podobnými funkcemi.

---

⁴⁸ Srov. SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*, s. 1270.

⁴⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 1271.

- b) Pomocí introflexe se snadno rozlišují slovní druhy.
- c) Introflexe se uplatňuje i ve slovtvorbě.
- d) V introflexivním konstruktu nejsou rozlišeny ohýbací a odvozovací prostředky.
- e) Opozice lexikálních a gramatických prostředků je fonologicky jasně vyjádřena.
- f) Pokud jde o slovosled a vedlejší věty, podobá se tento konstrukt typu flexivnímu; ve skutečných jazycích však introflexivní typ není nikdy rozvinut do takové míry.

6. TYPY V ČÍNŠTINĚ

Čínština bývá často zařazována mezi izolační jazyky. Tento názor – platný od samých počátků typologie – sdílí teoretikové čínské gramatiky stejně jako filologové, kteří studují čínštinu. Skalička však termín „izolační“ nepovažuje za vhodný pro čínštinu po všech stránkách.⁵⁰

Do kategorie izolačních jazyků se řadí většina jazyků východní Asie a do značné míry i jazyky západní Evropy. Izolační jazyk popisuje Skalička jako „jazyk nebo typ, který izoluje různé prvky, aniž by vytvářel slova. Je to jazyk bez flexe a časování, kde stačí změnit význam slova předložkami, pomocnými slovesy, zájmeny atd.“⁵¹ Což skutečně platí pro angličtinu a francouzštinu. Co se čínštiny týče, je tu tato poznámka použitelná do značné míry. Čínština není jazyk flexivní. Nominativ nebo podmět předchází slovesu, akuzativ nebo pád předmětu následuje za slovesem, stejně jako je tomu ve francouzštině a angličtině. Dativ se tvoří pomocí slovesa *gei* – „dát“, podobně jako pomocí francouzské předložky *à* a anglického *to*, které mají stejnou funkci. Čínština nemá vlastní konjugační předpony ani přípony. Označení za izolační jazyk se tedy zdá oprávněné.⁵²

Zde však Skalička oponuje faktem, že čínština je jazykem složenin. Množství složených slov v čínštině je nesrovnatelné s množstvím těchto slov v jazycích jako latina, francouzština, řečtina nebo dokonce němčina. V čínštině jsou složeniny častější než slova jednoduchá. Tak velké množství složenin není pro jazyky izolační vůbec typické. Kompozice je opak izolace. Skalička zdůrazňuje, že je nutné, aby se typologie zabývala tvořením slov: „Filolog, jenž se zaměřuje na strukturu jazyka, se tedy musí ptát po významu složenin pro strukturu jazyka.“⁵³

V angličtině je velmi časté značkové pojmenování. Pokud neznáme význam značkového slova, není možné jej odhadnout, protože takové slovo je jen značkou zbařenou etymologie. Izolační jazyky mají velké množství slov, jejichž pojmenování je jednoduché a nerozdělitelné. Naproti tomu stojí slova opisná.

⁵⁰ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 316.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 317.

⁵² Srov. *Tamtéž*, s. 317.

⁵³ *Tamtéž*, s. 318.

Přestože neznáme jejich význam, můžeme jej odhadnout přes etymologii. Opisná pojmenování se tvoří např. skládáním dvou slov ve slovo jedno, což je typické pro čínštinu, např. *gongqian* – „plat“ (práce-peníze).⁵⁴ Na rozdíl od evropských jazyků můžeme v čínštině najít složená slovesa, např. *xizao* – „koupat se“ (mýt-koupat se) či abstraktní jména složená ze slov konkrétních, např. *daxiao* „velikost“ (velký-malý).⁵⁵ Další zajímavostí pro vlastnosti pojmenování je postoj jazyků k cizím slovům. Např. angličtina jich má hodně. Slovo přejaté z cizího jazyka nutně zůstává z morfologického hlediska nejasné a uplatňuje se jako pojmenování značkové. Čínština má velmi omezený počet cizích slov.⁵⁶

Skalička tedy dokládá, že „z hlediska pojmenování si čínština zaslouhuje jakékoliv jiné označení než jazyk izolační, které naopak výborně vystihuje angličtinu. Namísto izolace jednotlivých prvků čínština ve vysoké míře tyto prvky skládá.“⁵⁷

Skalička prozkoumává i ostatní stránky struktury jazyka a poukazuje na další rozdíly mezi angličtinou a čínštinou:⁵⁸

1. Angličtina užívá členu, ten v čínštině neexistuje.
2. Angličtina má předložky, které jsou jen předložkami, např. *in*, *with*, *to*, čínské ekvivalenty mají dvojí funkci. Mohou vystupovat jako předložky nebo jako slovesa, např. *zai* – „v“ znamená „existovat“, *gen* – „s“ znamená také následovat, *dao* – „k“ znamená též „dosáhnout něčeho“ atd.
3. Podobná věc se objevuje při tvoření dativu, který angličtina vyjadřuje pomocí jednoduché předložky *to*, zatímco čínština používá sloveso *gei* – „dát“.
4. Angličtina používá při počítání juxtaopozice, např. *three tables*, čínština používá numerativ, který spojuje číslovku s podstatným jménem: *san zhang zhuozi* – „tří-plocha-stůl“.

---

⁵⁴ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 319.

⁵⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 319.

⁵⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 320.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 320.

⁵⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 320.

5. V angličtině je nezbytné podmětne zájmeno: *I read*; v čínštině může zůstat nevyjádřeno, pokud to dovoluje kontext: *kan shu* – „čtu knihu“, nebo „čteš knihu“ atd.

6. V angličtině může tranzitivní sloveso stát bez předmětu. To je, kromě několika řídkých výjimek, v čínštině nemožné, *nien shu* – „studuji (knihu)“.

7. Anglické sloveso má složitý systém časů. Čínština je v pravém slova smyslu vůbec nemá. Jisté vazby jí slouží k vyjádření různých časů, ale nevytvořila systém srovnatelný s ostatními jazyky. Jediná koncovka *-la*, která může vyjadřovat minulost, se mimoto uplatňuje v naprosto odlišných funkcích: vyjadřuje skončený děj, závislost na podmínkové větě, přidává se na konec vět atd.

8. Angličtina má množné číslo. Čínština jej používá jen se zájmeny. Jinak je jeho použití výjimečné.

Na základě uvedení těchto rozdílů Skalička dokládá hluboké odlišnosti struktury angličtiny a čínštiny. Jestliže považujeme angličtinu za typickou představitelku izolačních jazyků, nezbyvá než hledat prostřednictvím čínštiny jiný typ. „Podle principů strukturní gramatiky je každý prvek jazyka ve vztahu k ostatním prvkům. Jestliže v nějakém jazyce nacházíme jistou zvláštnost (jako např. složeniny), není beze vztahu k ostatním charakteristickým rysům jazyka.“⁵⁹ To je důvod, proč Skalička považuje tvoření složenin za zvláštní jazykový typ, který označuje jako typ polysyntetický.

V následujících kapitolách přiblížíme základní rysy čínské gramatiky a poukážeme na různé typy vyskytující se v čínštině.

6.1. Slabika

Archaická čínština (pol. 2. tisíciletí př. n. l. – 4. st. n. l.) byla jazykem čistě izolačního typu a vyznačovala se především jednoslabičností slov. Ve staré čínštině (4. – 13. st.) vznikaly složeniny, tj. dvojslabičné, případně i víceslabičné slova a těsně spojené výrazy. Stará čínština tedy přestala být jednoslabičným

---

⁵⁹ SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 322.

jazykem. Také v nové čínštině (12. – 19. st.) pokračovalo úsilí vytvářet víceslabičná slova skládáním slabik, kdysi samostatných slov. Současnou čínštinu (od r. 1919) tedy není již možné pokládat za jednoslabičný jazyk.⁶⁰

Jednoslabičnost je však v čínštině stále velmi výrazná a týká se ve zhruba stejné míře všech druhů slov. Slabika je základní zvukovou i významovou jednotkou.

Jednoslabičnost čínštiny se ve skutečnosti vztahuje jen na morfémy, tedy na nejmenší uskupení písmen, které má ještě význam. Jediné morfémy, které nepodléhají pravidlu jednoslabičnosti čínštiny, jsou morfémy neslabičné nebo dvojslabičné. K morfémům neslabičným patří přípona *-n* ve slově *ni-n* – „Vy“ (*ni* – „ty“). Na druhé straně jsou zde morfémy dvojslabičné jako např. *gege* – „starší bratr“.⁶¹

Jednoslabičnost je především jeden ze znaků izolačních jazyků. V jazycích flexivních, aglutinačních a introflexivních se jednoslabičná slova vyskytují v mnohem menší míře. „Typ polysyntetický k jednoslabičným slovům přirozeně tíhne. Jednoslabičnost má za následek mnohá homonyma a odtud pak pramení potřeba vytvářet složeniny. Z hlediska jednoslabičnosti je zde téměř naprostá shoda mezi typem izolačním a typem polysyntetickým.“⁶²

6.2. Slovo

V jazycích jako jsou čeština, němčina nebo latina není problém určit, co slovo je a co ne. V těchto jazycích mají slova svou koncovku, jsou složena z více slabik atd. Tyto prostředky jsou však z oblasti flexivního a aglutinačního typu. V čínštině je situace složitější. Zde se typ flexivní, aglutinační a introflexivní skoro úplně stírají a dochází ke kolísání mezi typem izolačním a polysyntetickým. Izolace znamená rozkouskování věty na co největší množství slov, polysynteze naopak znamená spojení částí vět do minima slov. A tak se oba krajní případy

---

⁶⁰ Srov. KRUPA, V. – GENZOR, J. – DROZDÍK, L. *Jazyky světa*, s. 290 – 293.

⁶¹ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 324.

⁶² *Tamtéž*, s. 324.

znovu setkávají. Podle Skaličky není možné v jazycích daných typů určit, co slovo je a co není.⁶³

Situaci komplikuje především velké množství složenin v čínštině. V případech, kdy komponenty složeniny jsou samostatná slova, bývá často velmi obtížné určit, zda jde o kompozitum nebo o slovní spojení – sousloví, např.: *chang ger* – „zpívat (píseň)“, *bu xie* – „plátěnký“ (plátěné střevíce), *shan he* – „rodná země“ (hory a řeky).⁶⁴ Zde můžeme nalézt určitou podobnost s našimi spřežkami utvořenými na principu juxta pozice, tedy rozložitelnými na samostatná slova (viz např. „dlouhohrající“ a „dlouho hrající“).⁶⁵

Švarný charakterizuje slovo jako jednotku (jednoslabičnou či kompozitum), které přísluší některá z gramatických funkčních charakteristik, tedy která může plnit funkci podstatného jména, slovesa, číslovky apod. Jednotka, které nelze přiřadit žádnou z daných funkčních charakteristik, není slovem, nýbrž morfémem, tedy složkou kompozita.⁶⁶

6.3. Forma a funkce

Skalička se zabývá následujícími dvěma problémy týkajícími se problematiky formy a funkce: a) Zda jediná forma může vyjádřit více funkcí zároveň. b) Zda jedna funkce na sebe může vzít v různých případech různou formu a zda naopak jediná forma může vyjádřit různé funkce. Jedná se zde jinými slovy o problém synonymie a homonymie.⁶⁷

První problém je znám zejména z jazyků flexivních a introflexivních. V jazycích introflexivních slouží kořen zároveň k vyjádření významu slova a formálního prvku. Úloha vnitřní flexe není v čínštině bez významu. V kategorii morfémů, jejichž význam je velmi podobný a které se odlišují jenom tónem, je

---

⁶³ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 325.

⁶⁴ Srov. VOCHOLA, J. – HRDLIČKOVÁ, V. *Úvod do studia sinologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 97.

⁶⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 98.

⁶⁶ Srov. ŠVARNÝ, O. a kol. *Hovorová čínština v příkladech III*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-7067-819-4, s. 94.

⁶⁷ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 325.

mnoho dublet: *lián* – „spojovat“, *liàn* – „řetěz“. Vnitřní flexe má s polysyntezí mnohé společné rysy. Je to zejména ztráta koncovek.⁶⁸

Druhý zmíněný problém, tedy problém synonymie a homonymie, se řeší přijímáním častých homonym. Čínština je jazykem homonym v pravém slova smyslu. „Přílišná homonymie oddaluje čínštinu od izolačního typu. Izolační typ prvky odděluje, nadměrná homonymie je spojuje dohromady a uvádí je do vzájemné souvislosti. Zde je pak samotný počátek složenin a polysynteze.“⁶⁹

6.4. Klasifikace

Zásadní klasifikace společná všem jazykům je třídění na základní prvky, nositele významu, a na prvky formální. V čínštině se však neorientujeme tak snadno. Čínština má málo formálních prvků. Např. dativ se vyjadřuje pomocí slovesa *gei*, které znamená „dát“ a které se tak řadí do kategorie slov základních stejně jako do kategorie slov formálních. V polysyntetickém typu je zřejmý odpor k přesné klasifikaci na prvky základní a formální.⁷⁰

Základní a formální prvky se dělí na další prvky. Mezi základní prvky řadíme podstatná jména, přídavná jména a slovesa. Toto rozdělení se nejjasněji projevuje u typu flexivního. Poznáme to z morfologického hlediska. Ale v čínštině morfologické dělení neexistuje. Jedinou výjimku tvoří několik podstatných jmen s příponou *-zi* nebo *-r*. Ale již přípona *-r* se může připojit i k jiným jménům než podstatným. Jinak rozpoznáme slova jen podle jejich významu a jejich funkce, které jsou jim konvencí přiřazeny. Jsou zde slova, která mají dvojí význam, např. *zuo* – „místo“, „sedět“.⁷¹

Dělení do slovních druhů tedy existuje i v čínštině.

---

⁶⁸ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 325.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 326.

⁷⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 326.

⁷¹ Srov. *Tamtéž*, s. 327.

6.4.1. Slovní druhy

Podle vysokoškolského učebního textu *Xiandai hanyu – Současná čínština* zpracovaného kolektivem pedagogů katedry čínštiny na fakultě čínského jazyka a literatury Pekingské univerzity má čínština 12 druhů slov: substantiva, slovesa, adjektiva, číslovky, měrové jednotky, zájmena, adverbia, předložky, spojky, pomocná slova, modální částice, citoslovce. Diferenčními druhy slov jsou zde tedy měrové jednotky, které kromě měř a vah zahrnují ještě tzv. numerativy (substantivní a slovesné), dále pomocná slova a modální částice (české částice jsou jiné povahy). Rozdíly jsou ovšem i ve vydělování podkategorií jednotlivých slovních druhů.⁷²

6.4.1.1. Podstatná jména

V jazycích flexivních se podstatná jména klasifikují do tříd. U ostatních typů taková klasifikace neexistuje. V čínštině nedochází ke skloňování podstatných jmen. Nejsou zde ani rody. Skalička však nachází v čínštině tzv. přípravný stupeň klasifikace. Pokud se podstatná jména spojují s číslovkou, je zapotřebí vložit mezi podstatné jméno a číslovku numerativ. Numerativy jsou hojně. Pro ryby se např. používá numerativ *wei* – „ocas“, pro lidi a meče *kou* – „ústa“ atd. Numerativy tedy mohou sloužit ke klasifikaci podstatných jmen.⁷³

Čínská klasifikace je jasně značně odlišná od klasifikace podle rodů či tříd. Jev jako takový zůstává však podobný. Právě v tomto bodě vidí Skalička přibližování typu flexivního typu polysyntetickému.⁷⁴

V souvislosti s podstatnými jmény je zapotřebí zmínit otázku čísla. Čínština jakožto polysyntetický jazyk se bez čísla může obejít. Např. *Zhongkuoren* znamená „Číňan“ stejně tak jako „Číňané“. V některých případech však čínština přijímá množné číslo vyjádřené prostřednictvím koncovky *-men*. Zde se přibližuje typu aglutinačnímu. Prvek *-men* je skutečnou koncovkou, nemá

⁷² Srov. VOCHOLA, J. – HRDLIČKOVÁ, V. *Úvod do studia sinologie*, s. 108.

⁷³ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 327.

⁷⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 327.

jiný význam, na rozdíl od ostatních formálních prvků. Je zbaven samostatného přízvuku. V případech, kdy je číslo z kontextu zřejmé, není množné číslo vyjádřeno: *zhei xie shu* – „tyto stromy“ (tento-několik-strom).⁷⁵

Ze skutečnosti, že u čínských substantiv není deklinace, vyplývá, že k vyjádření syntaktických funkcí a mluvnických vztahů této třídy slov se v čínštině užívá jiných prostředků, zejména slovosledu a pomocných slov.⁷⁶

1. Vyjádřit pád je tedy v čínštině možné slovosledem. Slovo, které předchází slovesu, je podmět, slovo, které ho následuje, je přímý předmět. Zde Skalička poukazuje na jistou podobnost s jazyky izolačními. Pořádek slov však není v čínštině závazný. Tam, kde je vyloučeno jakékoliv nedorozumění, může docházet i k převrácení pořádku slov. Ten pak v čínštině slouží i k odstínění významu podobně jako pořádek slov v češtině.⁷⁷

2. Druhý způsob, který uplatňuje polysyntetický typ při řešení problémů pádů a předložek, je spojení se sémantémy. Sémantémy nabývají hodnoty formálních prvků. Děje se tak třeba v případě dativu. Dativ se vyjadřuje pomocí slovesa *kei* – „dát“. Např. *ta song kei wo yi feng xing* – „poslal mi dopis“ (on-poslat-dát-já-jeden-pečeť-dopis). Prepozice jsou vyjádřeny různými slovesy, postpozice podstatnými jmény. Slovesa, která sem náležejí, jsou: *zai* – „v“ a „existovat“, *ken* – „s“ a „následovat“, *dao* – „k“ a „přijít“ atd. Mezi podstatnými jmény je třeba zmínit např. *li* – „v“ a „vnitřek“, *hou* – „vzadu“ a „zadní strana“, *wai* – „venku“ a „venek“.⁷⁸

Absence členu v čínštině náleží do polysyntetického typu, protože člen je formální prvek, který v polysyntetických jazycích nezdomečká.⁷⁹

Jak již bylo zmíněno, podstatná jména (a nejen podstatná jména) jsou v čínštině tvořena především skládáním. Stejným způsobem se v čínštině tvoří také zeměpisná pojmenování. V Evropě mají zeměpisná jména většinou charakter značkového pojmenování. V čínštině je situace jiná. Čína se např. čínsky jmenuje

⁷⁵ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 328.

⁷⁶ Srov. VOCHOLA, J. – HRDLIČKOVÁ, V. *Úvod do studia sinologie*, s. 108.

⁷⁷ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 329.

⁷⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 329.

⁷⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 330.

Zhongguo („centrum-stát“), Japonsko *Riben* („kořen slunce“), *Shandong* znamená „východ od hor“ a *Shanxi* „západ od hor“ atd.⁸⁰

V čínštině existuje minimum cizích slov. Čínština se vyhýbá přebírání cizích slov především z fonetických příčin. Slova, která vytvořila moderní civilizace, se systematicky překládají: banka se řekne *yinhang* („peníze-pořádek“), šek *zhipiao* („záloha-lístek“), republika *minguo* („lid-říše), vlak *huoche* („oheň-auto“) atd.⁸¹

Odvozování je doplňováno vnitřní flexí, např. *lián* – „spojovat“, *liàn* – „řetěz“.⁸²

6.4.1.2. Adjektiva

V polysyntetickém, izolačním a aglutinačním typu nevzniká potřeba shody adjektiva s podstatným jménem v pádě, rodě a čísle. Adjektiva vykazují v čínštině určité podobnosti se slovesem. Ve funkci přísudku mohou vystupovat samostatně, bez spony (*hao* znamená tedy také „je dobrý“).⁸³ Proto tedy není na místě hovořit v případě čínštiny o přídavných jménech, ale je vhodnější označení adjektivum.

K většině adjektivům se připojuje atributivní částice *-de*: *bai-de* – „bílý“, *hei-de* – „černý“.⁸⁴

Stupňování se vyjadřuje jen tehdy, je-li to nezbytně nutné. Jestliže kontext naznačuje, že se jedná o komparativ, není už nutné ho vyjadřovat. Např. *zhei ge hao* („to dobré“) znamená „to je lepší“. Jinak jsou stupně vyjádřeny různými slovy jako *bi* – „srovnat“, *geng* – „ještě“, *zui* – „nejvíce“.⁸⁵

---

⁸⁰ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 330.

⁸¹ Srov. *Tamtéž*, s. 330.

⁸² Srov. *Tamtéž*, s. 330.

⁸³ Srov. *Tamtéž*, s. 331.

⁸⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 331.

⁸⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 331.

6.4.1.3. Zájmena

Polysyntetický typ se prvkům čistě formálním, tedy i zájmenům, vyhýbá. Zájmena osobní v čínštině existují, přesto jsou mnohem méně častá než v jiných jazycích. Pokud užití zájmena není pro pochopení smyslu nezbytné, může existovat věta bez zájmeného podmětu.⁸⁶

Přivlastňovací zájmena se tvoří stejně jako v případě podstatných jmen přidáním slova *de*, což je dle Skaličky dalším důkazem malého rozdílu, který v čínštině odděluje formální prvky od sémantémů. Také množné číslo se tvoří stejně jako u podstatných jmen přidáním koncovky *-men*.⁸⁷

Ukazovací zájmena se stejně jako číslovky pojí s podstatnými jmény pomocí numerativu.

Zájmenný charakter tázacích zájmen (např. *shei* – „kdo“, *shenme* – „co“, *na* – „jaký“) je oslaben tím, že nezaujímají místo na začátku věty, např. *ni shi shei* – „kdo jsi“ (ty-být-kdo). Skalička zde zjišťuje nový rozdíl vzhledem k evropským jazykům, (např. anglické *who are you?*).⁸⁸

Zájmena neurčitá jsou stejná jako tázací. Slovo *shei* neznamená nejen „kdo“, ale také „někdo“ a „nikdo“.⁸⁹

Skalička poukazuje na odpor čínštiny k formálním prvkům. Avšak upozorňuje na jeden paradox: „Stejná čínština, která má odpor k formálním prvkům, má prvky jiné, jejichž charakter je na tak vysokém formálním stupni, že máme obtížnost stanovit jejich význam.“⁹⁰ A jako příklad uvádí Skalička tázací částici *ma*, rozkazovací nebo tázací částici *ba*, částici *la*, která bývá na konci věty z důvodů spíše eufonických, atd.⁹¹

---

⁸⁶ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 332.

⁸⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 332.

⁸⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 333.

⁸⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 333.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 333.

⁹¹ Srov. *Tamtéž*, s. 333.

6.4.1.4. Číslovky

Číslovky podléhají desítkovému řádu. Existují zvláštní slova pro jedna až deset, poté pro sto, tisíc deset tisíc.⁹²

Jak bylo již zmíněno, číslovky se připojují k většině podstatných jmen pomocí numerativů. Např. namísto „tři muži“ se řekne „tři-kus-člověk“ – *san ger ren*. Užití numerativu není beze smyslu, jak se může na první pohled jevit. Např. slovo kůň má obvykle dvojitý smysl, označuje jedince i druh. V našich jazycích se oba významy nacházejí implicitně, aniž by byly vyjádřeny. V čínštině jsou vyjádřeny výslovně. Znovu se zde Skalička poukazuje na polysyntetický typ, který se projevuje skládáním základních slov, nositelů významu. Jestliže slova označují míru, numerativ mizí.⁹³

Řadové číslovky jsou tvořeny užitím slova *di*: *di-san* – „třetí“. Toto řešení opět nazývá Skalička jako polysyntetické. Ale ve shodě s polysyntetickým typem není částice *di* nezbytná. Namísto číslovky řadové lze použít číslovku základní.⁹⁴

Složeniny tvořené číslovkami poskytují časové informace. Např. týden se nazývá *xingqi*. Pondělí se řekne *xingqi-yi* („týden-jedna“), úterý *xingqi-er* („týden-dva“) atd.⁹⁵

6.4.1.5. Slovesa

Slovesa se dělí na tranzitivní, pojící se s předmětem, a intranzitivní.

Sloveso každého jazyka má tři formální prvky: 1. osobu a číslo, 2. časy a způsoby, 3. odvozování.⁹⁶

Osoba a číslo se v čínštině vyjadřují zájmeny, tak jako u typu izolačního. Jak však bylo již zmíněno, zájmeno je možné vynechat. Tam, kde flexivní či aglutinační jazyky vyjadřují slovesnou koncovku, a tam, kde izolační jazyky

⁹² Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 331.

⁹³ Srov. *Tamtéž*, s. 332.

⁹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 332.

⁹⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 332.

⁹⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 334.

musejí uvádět zájmeno, je možné v polysyntetické čínštině uvést pouze sloveso. Na druhé straně po tranzitivním slovesu musí vždy následovat přímý předmět, např. *chi fan* – „jíst (jídlo)“, *sha ren* – „zavraždit (člověka)“.

Sloveso obvykle nevyjadřuje čas, ale jen slovesný vid. Minulý i budoucí děj se vyjadřují pomocí příslovečných výrazů, např. *yijing* – „již“, *jianglai* – „v budoucnosti“. Různé slovesné vidy se vyjadřují pomocnými slovesy, např. příponou *la* (z *liao*) – „dokončit“, dále *guo* – „přejít“ nebo *wan* – „dokončit“. Budoucí čas se tvoří pomocí sloves *yao* – „chtít“, *xiang* – „mít v úmyslu“ apod.

Zde si Skalička všímá dalšího rozdílu mezi čínštinou a angličtinou. V angličtině každé sloveso nutně vyjadřuje čas, způsob děje a rod, a to pomocí slov nebo koncovek. Angličtina má na rozdíl od čínštiny komplikovaný systém časů.

Čínština vytváří slovesné odvozeniny skládáním, např.: *na-lai* – „přinést“ (vzít-přijít), *qi-lai* – „vstávat“ (vstávat-přicházet), *gao-su* – „říci“ (stěžovat si-řici). Stejně jako podstatná jména se i slovesa někdy odvozují vnitřní flexí: *mái* – „koupit“, *mài* – „prodat“.⁹⁷

6.4.1.6. Příslowce

Příslowce se pojí se slovesy. Také v tvorbě příslovcí nachází Skalička tendence polysyntetického typu. Příslowce jsou vyjádřena buď obyčejnou juxtapozicí, která klade přídavné jméno před sloveso, *wo kuai lai* – „přijdu brzy“ (já-rychlý-přijít), anebo skládáním slov, např. pomocí slovesa *de* – „dosáhnout“, *ta-zou-de kuai* – „jde rychle“ (on-jít-dosáhnout-rychlý), nebo reduplikací, např. *man-man-de* – „pomalu“ (pomalý-pomalý-částice).⁹⁸

---

⁹⁷ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 335.

⁹⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 331.

6.4. Věta a souvětí

Skalička se ve svém přehledu čínské gramatiky zabývá dále otázkou, jak řeší čínština problém prvního slovesa, tedy tvoření věty, a jak řeší čínština problém druhého slovesa, tedy tvoření souvětí.

V prvním případě si všímá vět jako „lidé jsou nesmrtelní“, „jeho bratr je lékař“, nazývá je větami bez skutečného slovesa. Aglutinační typ používá v takových případech jmenných vět, ostatní typy používají sponu. Polysyntetický typ vyžaduje buď jednoduchou juxtapozici podmětu a předmětu, nebo jejich spojení nějakým základním slovem. V čínštině zaujímá místo spony slovo *shi*, jež znamená „být“, ale také „ano“. Jsou zde však i výjimečné věty, které mají jako předmět adjektivum, např. *hao* – „dobrý“, a které se používají bez spony.⁹⁹

V případě druhého slovesa dávají aglutinační typy přednost jmenné konstrukci. Flexivní jazyky naopak mají velké množství vedlejších vět. I izolační jazyky užívají často vedlejších vět.¹⁰⁰

V čínštině se velmi často setkáváme s případy, kde jsou dvě slovesa přijata do jedné věty. Skalička uvádí následující příklady:¹⁰¹

1. Sloveso má často hodnotu formálního slova našeho jazyka, hodnotu předložky, spojky nebo zájmena, např. *shuo* znamená „řící“ a „že“, *gen* znamená „následovat“ a „s“.

2. Čínština disponuje přemírou složených sloves.

3. Každé čínské sloveso lze substantivizovat, zde má původ infinitiv. Např.: *de bei jiu geng hao* – „mít číši vína k pití (by bylo) ještě lepší“ (mít-číše-víno-pít-více dobrý).

Při tvorbě souvětí jsou spojky často vynechány a jen kontext osvětluje v některých případech charakter vedlejší věty. Čínština nezná ustálené a navždy uzavřené formy, podle nichž by se mohly vedlejší věty řídit. Funkci spojek plní slova, která kromě toho mají ještě druhý význam, např.: *yao-shi* „jestliže“ (chtít-

⁹⁹ Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 335.

¹⁰⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 335.

¹⁰¹ Srov. *Tamtéž*, s. 336.

být), *shuo* – „že“ (říci). Některé spojky slouží ke spojování celých vět i jejich částí: *yiqian* – „předtím než“, *yihou* – „potom co“.¹⁰²

Skalička na mnohých místech svého rozboru čínské gramatiky poukázal na odlišnosti mezi čínštinou a angličtinou, aby prokázal, že čínština si zaslouží jiné označení než izolační jazyk, které se hodí spíše k jazykům západní Evropy, francouzštině a angličtině. Pro čínštinu tedy Skalička zvolil označení typ polysyntetický.

---

¹⁰² Srov. SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*, s. 336.

7. ZÁVĚR

Typologie není jednotná disciplína a práce věnující se typologii se v mnohém liší. Jazykovědci konstruují odlišné typologie především z toho důvodu, že vyzvedávají a zabývají se různými oblastmi stránek jazyka. K odlišnostem dochází také v názvosloví.

V práci jsou shrnuta odlišná pojetí typologie různých jazykovědců. Jako přehledná a dobře propracovaná se mi jeví typologie Vladimíra Skaličky. Skalička sám o své typologii prohlásil, že jistě není, ostatně jako typologie vůbec, bez chyb. Avšak Skaličkovu pojetí nejlépe posloužilo přiblížení charakteristiky čínštiny a jiných jazyků z hlediska typologického.

Jak bylo poukázáno, není možné čínštinu, jakožto i jiné jazyky, striktně zařadit do jediného typu, ať už izolačního či polysyntetického. Můžeme pouze určit typy, vyskytující se v jazyce, přičemž jeden typ bude v jazyce převažovat. V případě současné čínštiny je převažující typ polysyntetický. V jazyce však můžeme nalézt také prvky typu izolačního, aglutinačního či introflexivního.

Při určování typů je také třeba mít na paměti, že každý jazyk se neustále vyvíjí, a proto určení typologie jazyka není nikdy definitivní. Jedná se pouze o popis současného stavu jazyka. V čínštině můžeme zaznamenat pohyb od typu izolačního k typu polysyntetickému.

8. RESUMÉ

Typology isn't uniform branch and the studies focused on typology are different. Linguists construct different typologies especially because of studying various language's spheres. Terminology is also different. In this work is summary of different typologies from different linguists. Very lucid and elaborate is Vladimír Skalička's typology in my opinion.

Work showed, that it isn't possible to insert languages strictly in one branch. We can determine only type which is in language whereas one type will tip the scale. In the case of current Chinese dominates polysynthetic type. In the language we can also find items of isolating, agglutinative or introflexive type. At the determination type of language is necessary to remember that every language is still developing and therefore determination of language typology is never definitive. We can talk only about description of current language position. In the Chinese we can note motion from advantage of isolating type to polysynthetic type.

9. SEZNAM LITERATURY

- ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-85839-24-5.
- ERHART, A. *Základy jazykovědy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24612-5.
- KLÉGR, A. a kol. *Světlem jazyků*. Praha: Albatros, 1989.
- KRUPA, V. – GENZOR, J. – DROZDÍK, L. *Jazyky světa*. Bratislava: Obzor, 1983.
- LUTSCHÜTZKY, H. CH. *Uvedení do typologie jazyků*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2003. ISBN 80-7308-054-0.
- SKALIČKA, V. O typologii mluvené čínštiny. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0549-X.
- SKALIČKA, V. Typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. I. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0549-X.
- SKALIČKA, V. Ke kritice tzv. typologie jazyků. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4.
- SKALIČKA, V. Odpověď na kritiku typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4.
- SKALIČKA, V. O polysyntetických jazycích. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4.
- SKALIČKA, V. O současném stavu typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. II. díl*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0734-4.
- SKALIČKA, V. K otázce typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.
- SKALIČKA, V. – SGALL, P. Pražská lingvistická typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.
- SKALIČKA, V. Slovní zásoba a typologie. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

SKALIČKA, V. Typologický konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl.* Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

SKALIČKA, V. Typologie a gramatika. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl.* Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

SKALIČKA, V. Typologie orientovaná na konstrukt. In ČERMÁK, F. a kol. *Vladimír Skalička – souborné dílo. III. díl.* Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

ŠVARNÝ, O. a kol. *Hovorová čínština v příkladech III.* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-7067-819-4.

VOCHOLA, J. – HRDLIČKOVÁ, V. *Úvod do studia sinologie.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.